

ВИСНОВОК РЕЦЕНЗЕНТА

**на дисертацію Волошина Романа Олексійовича на тему
«Історична та колективна пам'ять як чинник геополітичного
самовизначення сучасної України (історико-філософський аналіз)»,
подану на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії
зі спеціальності 033 - Філософія**

Дисертація Волошина Романа «Історична та колективна пам'ять як чинник геополітичного самовизначення сучасної України (історико-філософський аналіз)» зосереджується на дослідженні актуальної на сьогодні темі осмислення ролі колективної та історичної пам'яті у формуванні національної ідентичності та геополітичного самовизначення України. В останні роки теми пам'яті, утвердження національної та громадянської ідентичності, єдності набувають все більшої уваги з боку різних акторів публічної діяльності. Вони опиняються у фокусі державної політики, та діяльності громадського сектору, на порядку денному різних конференцій, круглих столів та інших публічних наукових заходів. Війна Росії проти України прискорила процеси деколонізації гуманітарного простору, а також актуалізувала значення історичних наративів у сфері міжнародних відносин.

Мета дослідження чітка, логічна та зрозуміла, а саме здійснити комплексний історико-філософський аналіз історичної та колективної пам'яті одного з важливих чинників формування української національної ідентичності та геополітичного самовизначення в умовах війни та переосмислення місця України у сучасному геополітичному просторі.

Дана дисертаційна робота має чітку, послідовну структуру та відповідає усталеним вимогам до такого рівня досліджень. Вона складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури. Послідовність викладу матеріалу також є

структурованою та аргументованою. Автор починає з аналізу теоретико-методологічних засад, потім поступово переходить до українського контексту націєтворення, аналізу трансформації української державної політики у сфері пам'яті, впливу історичної та колективної пам'яті на формування ідентичності, а в завершальній частині звертається до проблеми геополітичного самовизначення і міжнародного визнання.

Методологічний апарат дисертаційного дослідження є надзвичайно цілісним та відрізняється внутрішньою узгодженістю. Автор обґрунтовано поєднує міждисциплінарні підходи, зокрема герменевтичний, феноменологічний, дискурс-аналітичний, концептуальний і деколонізаційний, що дає змогу повною мірою осмислити багатовимірний характер колективної пам'яті як соціокультурного й політичного феномену. Застосування герменевтики та феноменології забезпечує глибину інтерпретації смислів і досвіду, тоді як дискурс-аналіз дозволяє виявити механізми конструювання символічного підґрунтя наративів. Особливої уваги заслуговує адаптація деколонізаційного підходу в українському контексті, що демонструє методологічну рефлексивність автора з огляду на історичні чинники. Також важливим аспектом є реалізація гендерного підходу у роботі, що дозволяє використати гендерну оптику як інструмент аналізу асиметрій репрезентації досвіду в колективній пам'яті. Застосована методологія цілком відповідає поставленій меті, а також є теоретично виваженою та переконливою з погляду отриманих наукових результатів.

У першому розділі автором здійснено систематизування теоретико-методологічних підходів до вивчення понять пам'яті, ідентичності та націєтворення, коректно залучаючи як класичні, так і сучасні концепції. Автор також продемонстрував інтеграцію філософських підходів з історичною проблематикою, що дозволяє уникнути абстрактності.

Другий розділ дисертації зосереджується на аналізі колективної та історичної пам'яті в контексті українського націєтворення та політики

пам'яті. Автор описує концепцію формування націй у три етапи та аналізує її актуальність в українському контексті. Окремо автор зупиняється на концепції, запропонованої французьким науковцем П. Нора щодо «місць пам'яті», а також на питаннях трансформації державної політики у сфері пам'яті, меморіалізації, процесів декомунізації та деколонізації публічного, зокрема й нормативної бази. Автор демонструє вміння працювати як з теоретичними концепціями, так і з емпіричним матеріалом. У роботі також проаналізовано вплив війни на сферу пам'яті.

Третій розділ дисертаційного дослідження є логічним продовженням і підсумуванням попередньо викладеного матеріалу й стосується на проблемі геополітичного самовизначення України. Зокрема, здійснено аналітичний огляд парадигми «Схід–Захід». Автор представляє та переконливо обґрунтовує тезу про міжнародне визнання держави як завершальний, четвертий етап націєтворення. Цією тезою автор пропонує розширення концепції формування націй в три етапи. Зазначена пропозиція теоретично обґрунтована і органічно вписується в загальну логіку дослідження. Крім того, автор приділяє крему увагу важливій ролі спільної історичної пам'яті в контексті міждержавного співробітництва й наводить низку прикладів, де спільна пам'ять допомагає у поглибленні співпраці між державами

Наукова новизна та обґрунтованість результату.

Наукова новизна дисертації характеризується інтеграцією історичного аналізу пам'яті з філософським осмисленням націєтворчих і геополітичних процесів, а також пропозицією розширення триетапної концепції націєтворення шляхом введення четвертого етапу, а саме етапу зовнішнього або ж міжнародного визнання держави.

Теоретичне та практичне значення

Теоретичне значення роботи полягає в поглибленні філософського розуміння пам'яті як чинника ідентичності та геополітичної суб'єктності.

Робота також демонструє широке поле для практичного застосування, яке полягає, зокрема у можливості використання її матеріалів у формуванні державної політики у сфері утвердження національної та громадянської ідентичності, єдності, молодіжної політики та міжнародних відносин. В контексті активізації уваги, зокрема центральних органів державної влади до політики у зазначених сферах протягом останніх років це може бути особливо доречно. Крім того, результати роботи можна використовувати у викладанні та популяризації історії, експертно-аналітичній діяльності.

Зауваження та побажання. Даючи рецензованій дисертації загалом позитивну оцінку, звернемо увагу авторки на окремі зауваження та побажання:

- Доцільно відзначити важливість міждисциплінарного підходу, обраного автором, і водночас рекомендувати в подальших дослідженнях зберігати та розвивати цю оптику, поєднуючи філософський аналіз із історичним, політичним та культурним матеріалом. Такий підхід уже продемонстрував свою евристичну продуктивність у представленій роботі.
- Можна рекомендувати їй надалі розвивати емпіричний вимір досліджень, зокрема роботу з усними свідченнями, нормативно-правовими джерелами та матеріалами публічного дискурсу, що вже ефективно використані автором у даній роботі.
- Доцільно було б розглянути можливість дещо розширити компаративний вимір аналізу, зокрема шляхом більш системного залучення прикладів із досвіду інших постімперських або постсоціалістичних держав Центрально-Східної Європи. Таке порівняння дозволило б ще чіткіше окреслити специфіку українського шляху трансформації політики пам'яті, процесів деколонізації символічного простору та формування геополітичної ідентичності.

Однак, висловлені побажання не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи.

Висновок. Дисертаційна робота Волошина Р. О. є завершеним, самостійним і науково обґрунтованим дослідженням. Дисертація повністю відповідає вимогам до оформлення дисертацій, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017р. №40 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України №759 від 31.05.2019 р.) та п. 10 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року №167, Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44 та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами, внесеними відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 року №341).

Рецензент:

кандидат історичних наук, доцент,

декан Історичного факультету,

професор кафедри методології та

методики навчання суспільних дисциплін

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова

Тетяна МРЯЩЕНКО

ЗАВІРЯЮ: зав. канцелярією Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Підпис

«09»

20

26 р.